

DİVAN ŞAİRİ ALİ NİKATÎ VE BİLİNMEYEN DİVANI
DİVAN POET ALİ NİKATÎ AND HIS UNKNOWN DİVAN

AHMET TOPAL

Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Öğretim Üyesi

*Assoc. Prof. Dr. Atatürk University, Faculty of Literature,
Department of Turkish Language and Literature*

tahmet@atauni.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0001-8063-2005>

Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi-Journal of Turkish Language and Literature
TÜRKDED-1, Aralık-December-2020 Rize

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 05.11.2020
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 20.11.2020
Sayfa-*Pages* : 108-128

DİVAN ŞAİRİ ALİ NİKATÎ VE BİLİNMEYEN DİVANI

*Doç. Dr. Ahmet TOPAL**

Özet

Asıl adı Ali olan Nikatî, Klasik Türk şiirinin gelişimini sürdürdüğü 17. yüzyıl şairlerindedir. Geçimini kadılık ve kâtiplik yaparak sağlayan şair 1715 senesinde yapılan Mora seferi sırasında İstanbul'da vefat etmiştir. Tezkirelerde biyografisine yer verilmekle birlikte onun bir divanı olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yapılan katalog taramaları sonucunda Nikatî divanına ait bir nüshanın İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmaları arasında 894.35-1 yer numarasıyla kayıtlı olduğu tespit edilmiştir.

Bu makalede öncelikle kaynaklarda Nikatî'nin hayatı hakkında söylenenler bir araya getirilmiştir. Ardından divanın tespit edilebilen tek nüshası tanıtılmış, bu nüshadan hareketle Nikatî'nin edebî kişiliği ve eseri hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Klasik Türk Şiiri, On yedinci yüzyıl, Nikatî Divanı

DİVAN POET ALİ NİKATÎ AND HIS UNKNOWN DİVAN

Abstract

Nikatî, whose real name is Ali, is one of the poets of the 17th century in which Classical Turkish poetry continued its development. The poet, who made his living as a judge and clerk, died in Istanbul during the Morea expedition in 1715. Although his biography is included in the tezkires, there is no information that he has a divan. As a result of the catalog searches, it was determined that a copy of the Nikatî Divan was registered in the Turkish Manuscripts of the Istanbul University Rare Works Library with the location number 894.35-1.

In this article, first of all, what is said about Nikatî's life in the sources has been brought together. Then, information was given about the only identifiable copy of the divan, and information was given about Nikatî's literary personality and work, based on this copy.

Key words: Classical Turkish Poetry, Seventeenth Century, Nikatî's Divan

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. tahmet@atauni.edu.tr

Giriş

On yedinci yüzyıl Osmanlı imparatorluğunun siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal alanda gerilemesine karşın Türk edebiyatının yükselme ve gelişimini sürdürdüğü bir dönem olarak kabul edilir. Nefî (ö. 1635), Nabî (ö. 1712), Neşatî (ö. 1674), Nailî (ö. 1666), Fehim-i Kadim (ö. 1627), İsmetî (ö. 1665) vb. şairler bu yüzyıl klasik Türk edebiyatının usta şairleri olarak kabul görmüş, hem kendi dönemlerinde hem de daha sonraki yüzyıllarda yaşayan şairler üzerinde etkili olmuşlardır. Klasik Türk edebiyatının biyografik kaynakları tezkirelerde bu şairlerin gölgesinde kalmakla birlikte, ortaya koydukları eserlerle Türk şiirinin gelişimine katkıda bulunan birçok şair hakkında da bilgi yer almaktadır. Yapılan akademik çalışmalarla bu şairlerin eserleri kütüphane raflarında âtil kalmaktan kurtarılmakta, böylece Türk edebiyatının görkemli tarihine ait edebî malzeme gün yüzüne çıkarılmaktadır. Bu amaçla kaleme alınan makaleye konu olan Nikatî de tezkirelerde adı anılmakla birlikte eseri hakkında bilgi verilmeyen şairlerden biridir. Çalışmada önce Nikatî'nin biyografisi ile ilgili bilgiler bir araya getirilmiş ve edebî kişiliğine dair bir bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Ardından, tespit edilebilen tek eseri olan divanı tanıtılmıştır.

1. Nikatî'nin Hayatı ve Edebî Kişiliği

Nikatî'nin hayatıyla ilgili bilinenler kaynakların verdiği sınırlı ve birbirini tekrar eden bilgilerden ibarettir. Buna göre şairin asıl adı Ali'dir. İstanbul'da, Dülgerzade Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Osman Efendi'nin oğludur (Şeyhî Mehmed Efendi 2018: 2904). Çocukluk yıllarında ilim tahsiline başlamış, öğrenimini tamamlayıp Mecdi Mehmed Efendi'den mülazemetle Rumeli'de çeşitli kadılıklarda bulunmuştur (Şeyhî Mehmed Efendi 2018: 2904). Divanında (34^b) Ali Paşa'ya sunduğu çeşitli şiirlerden şairin 1122/1710-1711 senesinde kadılık münasebetiyle Bosna, Akhisar'da bulunduğu anlaşılmaktadır. Nikatî, İstanbul'da Kısmet-i Askeriye Mahkemesi'nde ve bazı mahkemelerde kâtiplik yapmış (İnce 2005: 679), Mora seferi sırasında Ordu-yı Hümayun kadısı kâtipliği hizmetinde iken (Abdulkadiroğlu 1995: 495), kaynakların ittifakla bildirdiğine göre, 1127/1715 senesinde vefat etmiştir (Çapan 2005: 624; İnce 2005: 679; Abdulkadiroğlu 1995: 495; Kurnaz ve Tatçı 2001: 1093). Nikatî'nin, rebülevvel ayında, Mora seferi sırasında ordunun Davut Paşa merhalesinden Küçük Çekmece'ye hareket ettiği esnada ata binerken ansızın vefat ettiği şeklinde bir ayrıntı da nakledilmektedir (Şeyhî Mehmed Efendi 2018: 2904; Mehmed Süreyya 1996: 1255). Şairin mezarı Edirnekapısı haricinde bulunmaktadır (Şeyhî Mehmed Efendi 2018: 2904; Kurnaz ve Tatçı 2001: 1093).

Nikatî'nin kardeşi şair Şekib Ömer Dede hakkında da kaynaklarda kısa bilgiler yer almaktadır. İstanbul'da Dülgerzade Mahallesi'nde doğan Ömer Dede, Nikatî'nin küçük kardeşidir. Tahsilini bitirip bir süre kadılık yaptıktan sonra manevî ilimlere yönelerek Mevleviliğe intisap etmiştir (Çapan 2005: 324; İnce 2005: 432). Konya asitanesinde mesnevihan olmuş, Karahisar ve daha sonra Halep mevlevihaneleri şeyhliğine yükselmiştir (Ali Enver 2010: 159; Genç 2000: 260). Safayî, onun uzun zaman Bursa'da yaşadığından sonra İstanbul'a gelip Galata ve

Yenikapı Mevlevihanesi'nde bulunduğunu zikreder (Çapan 2005: 324). Şekib Ömer Dede 1135/1722 senesinde, Ramiz'in bildirdiğine göre hacc-ı şerifte, vefat emiştir (Erdem 1994: 174).

Nikâfî'nin edebî kişiliği ile ilgili olarak kaynaklarda detaylı bir değerlendirme yer almamaktadır. Şairin eserleri hakkında da herhangi bir bilginin olmadığı bu kaynaklardan sadece Safayî tezkiresinde ondan *asrın şuarâ-yı şîrîn-beyânından hûb eş'ârı ve mergûb güftârı olup...* şeklinde övgüyle bahsedilmiş, *bu birkaç beyt-i pür-nikât ol şâ'ir-i şîrîn-harekâtun âsârındandır* ifadeleriyle birlikte, dördü aynı gazelden olmak üzere şairin sekiz beytine yer verilmiştir:

Kılurmuş dilde dâğ-ı 'aşkı câm-ı lâle-rû tâze
İdermiş köhne zahm-ı sîneyi âb-ı sebû tâze

Çigerde zahm-ı derdüñ mâ-cerâ-yı köhnedür bilmem
Ne hâletdür gelür fevvâre-i hûn-ı gelû tâze

Pür olmuş sâgar-ı sahbâya dönmüş tâb-ı 'işretten
Açılmış lâleler taraf-ı çemende sû-be-sû tâze

Bu deyr-i köhnede hergiz Nikâfî görmedüm gitdi
Söze sûret virür bir şâ'ir-i pâkîze-gû tâze

Tîr-i müjgânlar ki taraf-ı ebruvânından çıkar
Sehm-i dil-dûzı kazâdır kim kemanından çıkar

Velehu

Sirişküm dîdede 'aks-i rûh-ı cânâna dönmüşdür
O lü'lüdür ki semt-i mercâna dönmüşdür

Velehu

Görünse rûy-ı leylî bendi derdi revzen-i çeşmin

Gözünden sakınırdı sevdiğin Kays-ı belâ-dide (Çapan 2005: 623-624)¹

İsmail Belîğ (Abdulkadiroğlu 1995: 495) ve Şeyhi (Şeyhî Mehmed Efendi 2018: 2905)

ise tezkirelerinde şairin aynı üç beytine yer vermişlerdir:

O hat kim safha-i ruhsâr-ı yâre zîb ü fer virmiş

¹ "Tâze" redifli gazel Nikâfî divanında 46^b'de yer almaktadır. "Çıkar" redifli beyit ise beş beyitlik bir gazelin matla beytidir (36^b). "Dönmüşdür" redifli beyte divanda tesadüf edilmemiştir. Safayî'nin aktardığı diğer beyit ise divanda 20. müfred olarak yer almıştır (52^a). Salim ve Şamseddin Samî de eserlerinde şairin bu müfredine yer vermişlerdir (İnce 2005: 679; Şamseddin Samî 1316: 4599).

Hümâ-yı evc-i sun'-ı Hak gûyâ ki yer virmiş

Anılmazdı 'adûnun cünbiş-i mürğ-i nigâhından

Eger kim olmasaydı ol nihâl-i işve-cû tâze

Zahm-ı tîr-i siteme merhem-i vasluñ meded it

Görsün a'dâ da sarılmak nic'olurmuş yâre²

Tezkirelerdeki bu yetersiz bilgilerin dışında, şairin tespit edilebilen tek eseri olan divanına dayanarak Nikatî'nin edebî kişiliğinde Sebk-i Hindî akımının temsilcisi olan bazı divan şairlerinin etkili olduğu söylenebilir. Divanında yer alan şiirlerin bir kısmı onunla aynı yüzyılda yaşayan şairlerin şiirlerine yazılan tahmis, tesdis ve nazirelerden oluşmaktadır. Ahmed Fasih Dede (ö. 1699), Behçetî Hüseyin Efendi (ö. 1683), Kelim-i Eyyubî (ö. 1686-87), Riyazi (ö. 1644) Nikatî'nin tahmis yazdığı şairlerdir. Şeyhülislam Yahya'nın (ö. 1644) ise bir mısraını şair bir tesdisde kullanmıştır. 17. yüzyılın önemli şairi, Nabî' (ö. 1712), İsmetî (ö. 1665), Ahmed Fasih (ö. 1699), Azim Çelebî (ö. 1712), Fehim-i Kadim (ö. 1627), Sabri Mehmed Şerif (ö. 1645), Mantıkî (ö. 1635), Riyazî (ö. 1644) Sırrî, Belîğ, Vuslatî ve Valihi ise Nikatî'nin gazellerini tanzir ettiği şairlerdir. Bu şairlerin zemin şiirlerinden tespit edilebilenlerin ve Nikatî'nin nazirelerinin matla beyitleri şu şekildedir:

Nabî

Nedür ey şûh bu bîhûde gazab n'oldı sana

Meşrebün düşmen-i nâz idi 'aceb noldı sana (Bilkan 1997: 456)

Nikatî

'Âşika itmeñe tâ böyle gazab n'oldı saña

Va'd-i lutf itmişidüñ söyle sebab n'oldı saña (30^b)

Nabî

Bâğ-ı dehrüñ hem hazânın hem bahârın görmüşüz

Biz neşâtuñ da gamun da rûzgârın görmüşüz (Bilkan 1997: 696)

Nikatî

'Âlemüñ gâhî safâ vü geh humârın görmüşüz

Germ ü serdin hâsılı biz rûzgârın görmüşüz (37^a)

² Bu beyitlerden ise ikincisi divanda beş beyitlik bir gazelin üçüncü beyti olarak yer almaktadır (46^b). Diğer iki beyit ise divanda bulunamamıştır.

İsmetî

Şimdi safâ-dilün ki ne kâmanı ne şâmı var
Asîb-i dehr ü cevri-i felekden emânı var (İpekten 1974: 45)

Nikatî

Ol âfetüñ ‘aceb nigeñ-i bî-emânı var
Anı beyâna mürde-i ‘aşkuñ ne cânı var (36^a)

Derviş Fasih

İy perî-ruhsâr bilmem ülfetüñ kimlerledür
Hiç görünmezsin ‘aceb ünsiyyetüñ kimlerledür (Çıpan 1991: 95)

Nikatî

Söyle ey şüh-ı perî-rû ülfetüñ kimlerledür
Şem’-i bezm-âsâ ‘aceb germiyyetüñ kimlerledür (36^b)

Sabrî Mehmed Şerif

Ne bezmüñ şem’isin pervâne-i bî-tâkatüñ kimdür
Ne burcuñ mâhısın pertev-perest-i tal’atüñ kimdür (Çeçen 2010: 347)

Nikatî

Ne şehrüñ dilberisüñ ‘âşık-ı bî-tâkatüñ kimdür
Ne burcuñ ahterisüñ müstefiz-i tal’atüñ kimdür (36^a)

Fehim-i Kadim

Bir hayât için kazâ bilmem ne nâz eyler bana
Ben şehîd-i gamzeyem Îsâ niyâz eyler bana (Üzgör 1991: 312)

Nikatî

Bî-sebeb ol muğbeçe bilmem ne nâz eyler baña
Ben ki hırmân-ülfetim (?) Îsâ niyâz eyler baña (30^b)

Riyazî

Öykünüp raks ile refâtuna dönsün yürisün
Gülşenün kebg ile tâvûsı öğinsün yürisün (Açıkgöz 1990: 214)

Nikatî

Bezm-i firkatde ki dil derdile yansun yürisün
Hasret-i la'lûñ ile kana boyansun yürisün (44^b)

Mantıkî

Şem'-i bezm arturmasun pervânenün germiyyetin
Rûzgâr eyler perîşân korkarum cem'iiyyetin (Kaya 1991: 135)

Nikatî

Germ idermiş gül hezâruñ nâzıla keyfiyyetin
Havfum oldur 'âkıbet ber-bâd ider cem'iiyyetin (45^a)

Divan nüshasının derkenarında nazire olduğu belirtilen bu şiirler dışında şairin “-lük it” redifli şiirinin de vezin, kafiye ve redif aynılığı bir yana matla ve makta beyitlerinin de Azim Çelebi'nin bir şiirinin tesiriyle yazılmış olduğu anlaşılmaktadır:

Azim

Ey serv-i bâğ-ı nâz ne var nâzenînlük it
Gülgeşt-i sahn-ı sîneye gel hoş-nişînlük it

Nikatî

Ey serv-i nâz-ı 'işve ne var nâzenînlük it
Göster cemâlûñ 'âşika gel meh-cebînlük it

Azim

Göster rûsum-ı şîve-i i'câzı 'Âzimâ
Bu nev-zemîn-i tâzede sihr-âferînlük it (Dönmez 1999: 166)

Nikatî

'Arz it Nikâtî ol şeh-i gül-rûya şî'rûñi
Bu nev-zemîn-i tâzede sihr-âferînlük it (32^a)

Nikatî'nin iki şiirini tanzir ettiği dönemin önemli şairlerinden Nabî'nin “olduğumuz redifli şiirinin de Nikatî'nin aşağıya alıntılanan beyitlerine etkisi açık bir şekilde görülmektedir:

Nabî

Hattın ümmîd idicek dâ'îye-i vuslat ile
Tuydı dil-beste-i sevdâ-yı muhâl olduğumuz

Nikatî

Hattın ümîd idicek ârzû-yı vuslat ile
Duydı âşüfteligüm eyledi biñ mekr ü füsûn

Nabî

Sarf-ı nakdîne-i eşk itdigümüz kaldı bize
Virmedi sûd harîdâr-ı visâl olduğumuz (Bilkan 1997: 694-695)

Nikatî

Sarf-ı nakdîne-i eşk itdümise her ne kadar
Virmedi sûd baña âh bu çeşm-i pür-hûn (43^a)

Nikatî'nin, Nabî ile aynı kafîye, redif ve vezinde söylediği "söyler söylese" redifli şiirinden alınan aşağıdaki beyitte de Nabi'nin tesirini hissetmek mümkündür:

Nabî

'Aklına mecnûnların tahsîn ki ketm-i râz idüp
Geh sipihre geh der ü dîvâra söyler söylese

Nikatî

Âferîn dîvâne-gân-ı 'aşka kim hâlin müdâm
Gâh sahrâya gehi kühsâre söyler söylese (46^a)

Klasik Türk şiiri geleneği içerisinde normal karşılanabilecek bu etkilenmenin dışında aynı yüzyıl şairlerinden İlmî (ö.?) mahlaslı şairin divanıyla Nikatî divanı karşılaştırıldığında, Nikatî'nin özgünlüğünü tartışmaya açabilecek bazı benzerliklerle; hatta birçok aynı şiirle karşılaşılmaktadır. Klasik Türk şiir geleneğinde aynı yüzyılda yaşayan iki şairin, hangisinin diğerinden etkilendiğini kesin olarak tespit etmek mümkün değildir; ancak divanında düşürdüğü tarihlerden hayatının büyük bir bölümünü IV. Mehmed'in padişahlığı döneminde (salt. 1648-1687) geçirdiği tahmin edilen (Çetinkaya 2003: 11) İlmî, divanının tamamlanmasına 1066/1655 senesini gösteren bir tarih düşürmüştür (Çetinkaya 2003: 329-330). Nikatî divanında düşürülen en erken tarihli manzume ise 1104/1692-1693 senesini göstermektedir. Nikatî'nin 1715 senesinde; İlmî'nin divanını tamamlamasından 60 sene sonra vefat ettiği düşünülürse Nikatî'nin İlmî'den etkilenmiş olabileceği muhtemeldir. Bir ihtimal de Nikatî'nin gençliğinde İlmî

mahlasıyla bir divan tertip ettiği, ihtiyarlığında mahlas değiştirerek Nikatî mahlasıyla yazdığı şiirleri bir divanda toplarken önceki şiirlerinden bazılarını bu divana dâhil etmiş olma ihtimalidir. İlmî divanında da yer alan bir gazele Nikatî divanının der-kenarında “bizüm zemîndür” (34^a) şeklinde düşürülen bir not dışında, ne tezkirlerde ne de İlmî'nin divanı üzerine yapılan akademik çalışmada (Çetinkaya 2003) bu ihtimali kuvvetlendirecek bir bilgiye tesadüf edilmemiştir.

Nikatî divanında yer alan bazı kaside, musammat, gazel ve rübaîlerin bir kısmı (gazel, kaside ve musammatlarda makta beyitleri hariç) İlmî divanında da yer almaktadır.³ Bu şiirlerden biri şu şekildedir:

Nikatî	İlmî
Mülk-i gamdur gönül cefâ güstâh Zahm-ı nâsûrda çün devâ güstâh	Mülk-i gamdur gönül cefâ güstâh Zahm-ı nâsûrda çün devâ güstâh
Zülf ruhsâra zülfe dil nigerân Müdde'î lâl vü müdde'â güstâh	Zülf ruhsâra zülfe dil nigerân Müdde'î lâl ü müdde'â güstâh
Yüz bulup hâli bûse-zenlik ider Ruh-ı âlinde câ-be-cây güstâh	Yüz bulup hâli bûse-zenlik ider Ruh-ı âlinde câ-be-cây güstâh
Dîde vashında dil hayâlinde Oldı bîgâne âşinâ güstâh	Dîde vashında dil hayâlinde Oldı bîgâne âşinâ güstâh

³ Kasidelerden; Nikatî divanındaki “bahar” redifli kaside (15^a-16^a) ile İlmî divanındaki 3. kaside (Çetinkaya 2003:67-72); “-dan” redifli nat ile (2a-3b) 1. kaside (Çetinkaya 2003: 59-63); kaside-beççe (16^b-17^b) ile 33. kaside (Çetinkaya 2003: 313-317) beyit sayıları farklı olmakla birlikte büyük oranda aynı beyitleri içerirler. Gazellerden Nikatî divanında “ımızun” redifli gazel (40^b) ile İlmî divanında 73. gazel (Çetinkaya 2003: 228-229); “vedâ” redifli gazel (39^a) ile 62. gazel (Çetinkaya 2003: 219); “istemez” redifli gazel ile (37^b) ile 49. gazel (Çetinkaya 2003: 209); “âlem giriftârûn senûn” redifli gazel (40^b) ile 228. gazel (Çetinkaya 2003: 228); “ımız” redifli gazel (37^b) ile 46. gazel (Çetinkaya 2003: 204-205); “olur” redifli gazel (34^a) ile 34. gazel (Çetinkaya 2003: 193); “güstâh” redifli gazel ile (32^b) 20. gazel (Çetinkaya 2003: 183); “degül” redifli gazel (41^a) ile 78. gazel (Çetinkaya 2003: 233); yine “degül” redifli bir başka gazel (41^a) ile 82. gazel (Çetinkaya 2003: 236); “degül” redifli bir başka gazel (41^a) ile 83. gazel (Çetinkaya 2003: 237); “dâğum” redifli gazel ile 86. gazel (Çetinkaya 2003: 240); “-dan” redifli gazel (44^b) ile 102. gazel (Çetinkaya 2003: 253); Mantıkî'ye nazire olarak yazılan gazel ile (45^a) 108. gazel (Çetinkaya 2003: 257); “eyle” redifli gazel ile (45^b) ile 123. gazel (Çetinkaya 2003: 268-269); (45^b)’de yer alan gazel ile 140. gazel (Çetinkaya 2003: 282); “olmuş yine” redifli gazel ile 141. gazel (Çetinkaya 2003: 283); “-ı yetmez mi” redifli gazel (48^a) ile 146. gazel (Çetinkaya 2003: 287-288); “itdi” redifli gazel ile (48^a) 162. gazel makta beyitleri ve İlmî divanındaki gazellerde bulunan bir kaç fazla beyit dışında aynıdır. Her iki divanda yer alan terci-i bend ve terki-i bendlerde de büyük benzerlikler, aynı mısralar vardır. Nikatî divanındaki 18 rübaînin (50^a-50^b) 6’sı (1, 2, 3, 4, 5 ve 9. rübaî) İlmî divanında da yer alır (Çetinkaya 2003: 319-323). Nikatî divanında “Tevhîd-i Bâri” başlığına yer alan 25 beyitlik şiirin (1^b-2^a) 9 beyti (1, 2, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 14. beyitler) İlmî divanında “Mesnevi” başlıklı şiirde de vardır (Çetinkaya 2003: 57-58),

Gel Nikâtî fakîre cevri itme
Yeter ey pür-cefâ vefâ güstâh
(Nikatî, Divan, 32^b)

Alsa bir bûse cân virür ‘uşşâk
‘İlmî hem bey’ u hem şîrâ güstâh
(Çetinkaya 2003: 183)

Bu gibi şiirler dışında aynı mısra veya beytin iki divanda farklı şiirlerde yer aldığı gözlenmiştir. Bazı şiirlerin ise kısmî değişikliklerle divanlarda bulunduğu görülür. Aşağıdaki gazeller bu durumu yansıtan örneklerden biridir:

Nikatî

İlmî

Ol perî itdi dilüm silsile-i zülfe bend
İtse ger rişte-i zülf-i siyehin tavr-ı kemend

Dil-rübâ kıldı dilüm silsile-i zülfile bend
Lutf idi kâkülünü etse eger tavr-ı kemend

Iztrâb-âver olur dil yem-i mevc-i gamdan
Âh kim derd ü gamuñ hâtıra gelse her çend

Muztarib mi ola dil bahr-i belâ mevcinden
Olsa yârün gamı çün peçe-i mürğ-i kâvend

Dîde ruhsârını yâd itse olur ahker-rîz
Müjesin merdümüñ yâre diler ide sipend

Dîde ruhsârını yâd itse olur ahker-rîz
Müjesin merdümüñ yâre diler ide sipend

Lutfila tûtî-i tab’-ı dili feyz-âver ider
Nazm-ı pâkîzeme dirlerse sezâ rîze-i kand

Târ-ı kâkül sarılır pâyine yârün turmaz
Kadr-i a’lâ ile hâk üzre olupdur hursend

Gûş ideydi nola bu şi’rimi rûh-ı ‘Örfî
Ey Nikâtî revîş-i tab’uma eylerdi pesend
(Nikatî, Divan, 33^a)

Çü bîdâr olduğıçün şîşe şikest etdi nebât
Olamaz anda halâvet k’irişe gayre gezend

Şi’r-i mînâ-yı dili lutfile tâb-âver ider
Sihri-i pâkîzeme dinilse revâ zübde-i kand

Görse sihriyle tek ü tâzunı ‘Örfî ‘İlmî
Tarz-ı hâss u revîş-i pâküñe eylerdi pesend
(Çetinkaya 2003: 187)

Bütün bunların dışında her şair gibi Nikatî de çeşitli şiirlerinde ve özellikle gazellerinin fahriye beyitlerinde kendi şiirini övmüş, şiir vadisinde iddialı bir görünüm arz etmiştir. “Suhanum” redifli gazelinde şiirini; ediplerin sofrasının tuzu, şairlerinin ağzına tat veren bir çeşni, dostları için ab-ı hayat, düşmanına zehir, hidayet yolunda yürüyen kabileler için meşale, Allah’ın yardımı ve hüner dalının meyvesine benzetir (43^b). Divanının muhtelif yerlerinde şiirini tavsif ederken; sûznâk (32^b), nazm-ı pâkîze (33^a), mazmûn-ı tâze, pâk-edâ, nazm-ı pâk (35^a), şi’r-i pâk-ı tâze-mazmûn, gazel-i âb-dâr (37^b), neşve-yâb (39^b), latîf, nâzik, garîb-i mazmûn, ibâret-i dil-keş

(43^a), şî'r-i tâze (44^a), nev-gazel (44^b), nev-be-nev nâzik gazel (45^b), nâzik gazel (48^b); küme-y-i hâme-i çâbü-k-rev (31^b), rîze-i kand (33^a), nağme-hâ-yı bülbül-i şîrîn-edâ (39^a), güher-i tab'-ı bülend-ahter (41^a), âb-ı hayât (43^b), dürr-i eş'âr (43^a), vird-i zebân (44^b), terâne (3^a), sihr (48^b) vb. kelime, tabir ve benzetmeler kullanmıştır. Şairlik tabiatından, dolayısıyla kendinden sihr-âferîn (32^a) şâir-i mucize-gû, nâdire-pîrâ-yı fûnûn (44^a), tab'-ı Mesîh-âsâr (45^b), şeklinde bahseden şaire göre bu kabiliyet kendisine Allah tarafından bir lütuf olarak verilmiştir:

Hamd kim itdi Nikâtî beni lutfıyla Hudâ

Şâ'ir-i mu'cize-gû nâdire-pîrâ-yı fûnûn (44^a)

Nikatî kendi şiirlerini şûhâne ve âşıkâne olarak nitelerken bu şiirlerin kolay kolay tanzir edilemeyeceğini iddia eder:

Te'sîr ider ser-â-pâ elbet derûn-ı yâre

Zîrâ Nikâtî nazmuñ hep tarz-ı 'âşıkâne (46^a)

Nikâtî haylî müşkildür nazîre böyle şûhâne

Bulmaz bir tabî'atde o isti'dâd neylersin (45^a)

Âşıkane, şûhâne şiirler yazdığını söyleyen Nikatî tabii olarak rindâne bir tavır da sergiler:

Rind olan bakmaz sipih-rûñ vaz'-ı nâ-hemvârına

İş anuñ zîrâ tahammül eylemekdür bârına (46^a)

Söylemez keyfiyyetin her şahsa 'aşkın rind olan

Mâlik-i gencîne-i esrâra söyler söylese

Dil nişân-ı ta'ne-i seng-i melâmet oldıñın

Sâz-kârî-i dil-i hûşyâre söyler söylese (46^a)

Gazellerinde rind bir edayla zahide çatan; sık sık sakiye hitap ederek ondan mey talep eden Nikatî, Divan şiirinin önemli nazım türlerinden biri olan sakîname türünde bir mesnevi de kaleme almıştır (4^a-8^b). Mey, meclis, aşk, âşık, maşuk kavramlarının genel itibarıyla tasavvufî bir bakış açısıyla anlatıldığı manzume 165 beyitle divandaki en hacimli şiir konumundadır. Manzumede ilk 27 beyitte sakiye sesleniş yer alır, sevgilinin aşkından dolayı çekilen dertleri unutturacağı için ondan mey talep edilir. *Sıfat-ı Mey* başlıklı bölümde (28-47. beyitler) gam ıztırabı ve ayrılık acısını dindiren şarabı sunması için, aşığın hâlinden anlayan sakîden meded istenir. Bölümün sonunda zahide çatılarak şaraptan yana bir tavır takınılır. Âşığın tabiatı aşk ile yoğrulduğu için zahidin tavsiyelerinin bir faydası yoktur, şarap güzelinin terk edilemeyeceği bir alın yazısıdır:

Terk it dime şâhed-i şarâbı

Feth ehline açma gel o bâbı

Anuñ k'ola 'aşkıla sirişti
Tağyîr olunur mı ser-nüvişti

Makâle-i Niyaz başlıklı bölümde (48-63. beyitler) de sakiye yalvarış devam eder. Burada sakî meclisde kadeh sunan bir sevgili konumunda tasvir edilir, mey aşığı koruyucu bir kalkan, bir dua olarak zikredilerek kadeh duasına atıfta bulunulur:

Gör hırz-ı meyi ne hoş du'âdur
Gam def'ini kılmağa devâdur

Olsun dir isen dilûn du'âsı
Def'-i eleme kadeh du'âsı

Makâle-i Aşk (64-71. beyitler) başlıklı bölümde ise aşk derdinden ve dünyanın faniliğinden bahsedilir. *Makâle-i Aşk-bâzî* (72-107. beyitler) başlıklı bölümde de dünyanın faniliği, ömrün kısalığı, buna karşılık emel ve isteklerin fazla oluşu dile getirilir. Bu trajediden kurtulmak için aşk çözüm olarak sunulur. İdeal âşık, mâsivâyı terk eden, halis bir kalbe sahip olan kişi olarak tarif edilir:

Bu yolda revâ hulûs-ı dildür
İhlâs-ı derûn u terk-i gılldur

Cem'iyet-i nâzır eylesün 'aşk
Germiyyet-i hâtır eylesün 'aşk

Tarh eyle vücûd-ı mâ-sivâyı
Tâ göstere ol reh-i hüdâyı

Tâ safvet-i dil ola muhassal
Esbâb-ı vüsûl ola mükemmel

Yine bu bölümde aşk, hüsün ile birlikte değerlendirilerek, aşk, âşık ve mâşuğun aslında bir olduğu yönündeki tasavvufî görüş dile getirilir:

'Aşkdur ki olursa hüsne mâyıl
Bilmez anı ol kim ola gâfil

'Aşkıla hüsün cidârı birdür
Derdile devâ güzârı birdür

Ma'nâda bir 'âşık 'aşk ma'sûk

Elfâz-ı ‘ademde⁴ lik mantûk

İltimâs-ı Bâde (108-127. beyitler) başlıklı bölümde ise bade ve gül bahçesinin klasik Türk edebiyatındaki yaygın benzetmelerle tavsifi söz konusudur. Mey rengi dolayısıyla güle ve la’l taşına; saki âlemi süsleyen aya, ıtır kokulu saçları sümbül ve yasemine, boyu serviye benzetilir. Gülşendeki lale ve gonca birer kadeh, nergis ise elinde kadeh ve çerağ tutan bir şeyhtir. *Sıfât-ı Niyâz-ı Ayyâş* (128-146. beyitler) başlıklı bölümde de sakiye sesleniş ve bade beklentisi dile getirilir. Sakiname bir *Hâtîme* (147-165. beyitler) bölümüyle son bulur. Şairin bu bölümde mey, bezm, mest, kadeh gibi türün muhtevasını belirleyen kavramların hürmeti hakkı için Allah’a yalvarması bu kavramların tasavvufi yönüyle değerlendirildiğinin işareti olarak kabul edilebilir. Dört halife ve ehl-i beyte hürmetin de yer aldığı bölüm şefaât talebiyle son bulur.

Sakiname dışındaki bazı şiirlerinde de tasavvuf kendini hissettirse bile Nikatî’nin tamamıyla bu minvalde şiir söyleyen bir şair olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Öyle ki şair o dönemde İstanbul’da görülen içki yasağına kayıtsız kalamayarak bu durum üzerine bir gazel söylemiştir. Aşağıdaki matla ve makta beyitlerinden, şairin bu durumu hayli üzüntüyle karşıladığı anlaşılmaktadır:

Kesüp rindânı meyden tîğ-i kahr-ı şâh ser-tâ-pâ
Kesildi mey-keşânun ayağı meyhâneden hayfâ

Nikatî bâde sanma kim firâk-ı duhter-i rezle
Akar dâyim sirişk-i ‘âşık-ı zâr-ı kadeh-peymâ (32^a)

2. Nikatî Divanı

2.1. Divanın Nüshası

Nikatî divanının tespit edilebilen yegâne nüshası İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmaları arasında 894.35-1 yer numarasıyla kayıtlıdır. Kütüphane kayıtlarında eser Nikatî mahlaslı bir diğer şaire, Ahmed Nikatî’ye ait olarak gösterilmiştir. Nüshanın sonunda ferağ kaydı bulunmadığı için hangi tarihte ve kim tarafından istinsah edildiğine dair herhangi bir bilgi edinilememiştir. Ancak söz konusu nüshada bir müellifin yapabileceği seviyede; yazılan şiiri iptal (38^b, 45^a), yazılan beyti veya mısraı iptal edip yeniden yazma (2^b, 15^b ve başka yerler) ve tashih (7^a, 10^a, 20^a) gibi müdahaleler; musammatların sonu ile gazellerin başladığı bölüm arasındaki 23^a-30^a varaklarının muhtemelen sonradan eklemeler yapmak üzere boş bırakılması, bazı gazellerinin kenarına “bizüm zemindür”, “zemîn-i mâ” gibi ifadelerin yazılması bu nüshanın müellife ait bir nüsha olabileceğini düşündürmektedir.

⁴ Divanda “‘adem” şeklinde yer alan (6^b) bu kelimenin “âdem” olması daha uygun görünmektedir.

Nüsha 53 varaktır. Şemseli, salbekli, zahriyesi ebrulu, deri ciltlidir. 224x129 mm ebadındadır.⁵ Başta vikaye varaklarında İbnülemin Mahmud Kemal İnal Kütüphanesi no: 2772 kaydı ve Receb 1333 tarihli temellük kaydı yer almaktadır. Talik hatlıdır. Her sayfada 19 satır bulunmaktadır. Başlıklar sürh mürekkeplidir.

Baş:

Tevhîd-i Bârî

Olsa ‘unvân-ı nâme bismillâh

Feth olur maksad-ı hidâyete râh

Son:

Ben o ser-mest-i şarâb-ı bezm-i ‘aşkım ki müdâm

Zehr-i gamla bir gelür câm-ı mey-i hôş-dem bana

2.2. Divanda Yer Alan Nazım Biçimleri

2.2.1. Mesneviler:

Nikafî divanında üç adet mesnevi bulunmaktadır. Bunlardan ilki aynı zamanda divandaki ilk şiir de olan, *fe’îlâtün mefâ’ilün fe’ilün* kalıbındaki 25 beş beyitlik tevhid türünde bir manzumedir (1^b-2^a).

İkinci mesnevi de bir tevhiddir ve *mef’ülü mefâ’ilün fe’ülün* kalıbıyla, 12 beyit hâlinde kaleme alınmıştır (3^b).

Divandaki bir diğer mesnevi ise konu olarak sakinâme türündedir. Divandaki en hacimli şiir durumundaki 165 beyitlik mesnevi *mef’ülü mefâ’ilün fe’ülün* kalıbıyla yazılmıştır (4^a-7^b).

2.2.2. Kasideler

Divanda on bir kaside yer almaktadır. İlk kaside nat türünde ve *mef’ülü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün* kalıbıyla yazılmış 45 beyitlik bir manzumedir. Kasidede 1-20. beyitler bahariyye, 21-37. beyitler Hz. Peygamber övgüsü; 38-45. beyitler ise şefaath konuludur (2^a-3^b).

İkinci kaside vezir-i azam Köprülü Hasan Paşa’nın övgüsü hakkındadır. Kaside *mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün* kalıbıyla ve 35 beyit hâlinde yazılmıştır (8^b-9^b).

Üçüncü kaside Rumeli valisi Hasan Paşa vâsfinda yazılmıştır. *Fe’îlâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün* veznindeki kaside 36 beyitten oluşmaktadır (9^b-10^b).

Dördüncü kaside Reisülküttab Rami Mehmed’e Edirne’de sunulmuş bir medhiyyedir. *Mefâ’ilün fe’îlâtün mefâ’ilün fe’ilün* kalıbında ve 30 beyit hacmindedir (10^b-11^a).

⁵ Ölçü bilgileri şu adresten alınmıştır: <http://katalog.istanbul.edu.tr/> E.T 10.03.2020

Beşinci kaside de yine Reisülküttab Rami Mehmed'e Edirne'de sunulmuş bir manzumedir. *Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün* kalıbıyla ve 33 beyit hâlinde kaleme alınmıştır (11^b-12^a).

Altıncı kaside Şeyhülislam Ebu Saidzade Feyzullah Efendi medhiyyesidir. *Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbıyla yazılmıştır ve 38 beyittir (12^b-13^b).

Yedinci kaside Damadzade Ahmed Efendi vassındadır. *Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla yazılmıştır, 23 beyittir (13^b-14^a).

Sekizinci kaside de Damadzade Ahmed Efendi hakkındadır. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* veznindedir ve 31 beyittir (14^a-15^a).

Dokuzuncu kaside Muhammed Çelebi hakkında yazılan bir bahariyyedir. *Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla yazılmıştır, 35 beyittir. "Bahar" rediflidir (15^a-16^a).

Onuncu kaside Ömer Efendi için yazılan 19 beyitlik bir kasidedir. *Vezni mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*'dür (16^a-16^b).

On birinci kaside bir kaside-beççedir. *Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbında yazılan manzume "muntazırız" rediflidir ve 36 beyittir (16^b-17^b).

2.2.3. Terci-i Bentler

Nikatî divanında iki adet terci-i bent vardır.

Birinci terci-i bent, her bendi 12 mısradan oluşan 5 bentlik bir manzumedir. Bahar tasvirinin yapıldığı şiir *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbıyla yazılmıştır (17^b-18^b).

Terci-i bend olarak gösterilen bir diğer şiir ise vasita beyti tekrar etmediği için aslında bir terki-i benttir. Bu manzume de her bendi 12 mısradan oluşan 5 bentlik bir şiirdir. Ayrılık konusunun klasik Türk edebiyatının bilinen mazmunlarıyla anlatıldığı manzume *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbıyla yazılmıştır (18^b-19^b).

2.2.4. Terki-i Bend

Nikatî divanında terki-i bend başlığıyla bir adet şiir yer almaktadır. Mehmed Çelebi hakkında bir mersiye niteliğindeki, *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılan manzume, her bendi 10 mısradan oluşan (8 mısradan oluşan 4. bend eksiktir) beş bentten ibarettir (21^a-22^a).

2.2.5. Tahmisler

Birinci tahmis, Fasih Ahmed Dede'nin (ö. 1699) *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* veznindeki "yegdür" redifli 5 beyitlik gazelinin (Çıpan 1991: 87) tahmisidir (19^b-20^a).

İkinci tahmis Bahcetî Hüseyin Efendi'nin (ö. 1683) 5 beyitlik gazeline (Ölmez 1996: 529) yazılan *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* veznindeki tahmistir (20^a).

Üçüncü tahmis Kelim-i Eyyubî'nin (ö. 1686-87) 7 beyitlik gazelinin (Çelen 1994: 188-189) 1, 4, 5, 6, 7. beyitlerinin tahmisidir. *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla kaleme alınan şiir natamamdır (20^b).

Dördüncü tahmis Riyazi'nin (ö. 1644) 5 beyitlik, *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla yazılmış "-sun yürüsün" redifli gazelinin tahmisidir. Manzumenin 4. bendinde üç mısra eksiktir (22^b).

2.2.6. Tesdis

Divanda "tesdîs" başlığı altında bir şiire yer verilmiştir. Nikatî, Şeyhülislam Yahya'ya (ö. 1644) ait olan, *Figân baht-ı siyâhımdan şikâyet rüzgârımdan* (Kavruk 2001: 304) mısramın önüne bir mısra ekleyerek bir beyit yapmış bunu da her bendin sonunda tekrar etmiştir. Şiir *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır (20^b-21^a).

2.2.7. Gazeller

Nikatî divanında 117 gazel tespit edilmiştir (30^b-48^b). Gazellerin beyit sayıları 5 ile 9 arasında değişmektedir. Bu gazellerin çoğu geleneğe uygun olarak beş beyit hâlinde nazmedilmiştir. 103 gazel 5 beyitlidir. 5 gazel 7 beyit, 5 gazel 6 beyit, 2 gazel 9 beyit, 1 gazel 8 beyitten oluşmaktadır. Bir gazel de na-tamamdır (42^a). Nâ-tamam gazel, matlâmin ilk mısraı eksik olan bir gazel (22^a) ve mahlas beyti iptal edilen bir gazel (45^b) dışındaki gazellerin hepsinde mahlas kullanılmıştır.

Divanda Arap alfabesinden 23 harf kâfiye olarak kullanılmıştır. Elif harfinden 6 gazel, bâ harfinden 3 gazel, tâ harfinden 3 gazel, hâ harfinden 1 gazel, hî harfinden 1 gazel, dâl harfinden 2 gazel, râ harfinden 24 gazel, zâ harfinden 8 gazel, şîn harfinden 2 gazel, sâd harfinden 1 gazel, dâd harfinden 1 gazel, tî harfinden 2 gazel, ayın harfinden 1 gazel, gayın harfinden 1 gazel, fâ harfinden 1 gazel, kaf harfinden 1 gazel, kâf harfinden 7 gazel, lâm harfinden 5 gazel, mîm harfinden 12 gazel, nûn harfinden 11 gazel, vâv harfinden 2 gazel, he harfinden 10 gazel, yâ harfinden 12 gazel söylenmiştir. Bunun dışında kalan se, cim, zel, sin, zı harflerinden söylenmiş gazel bulunmamaktadır.

Nikatî divanındaki 117 gazelden 100'ünde redif kullanılmıştır. Gazelerde kullanılan redifler varak numaralarıyla birlikte şu şekildedir: olmak sana, noldı sana, eyler bana (30^b); itdi sabâ, istiğnâ (31^a); bu şeb, itdün bu şeb (31^b); nigâh it, it (32^a); kadeh, güstâh (32^b); ıyd, -dur (33^a); -dür, olmuşdur, olsun da gör, düşmüşdür (33^b); olur, -dür, -uñdur (34^a); öldürür, vir, virür (34^b); virür, -umdur, âteşdür (35^a); -a başlar, bîgânedür, eyler, -umdur (35^b); -ı var, eyler, -un kimdür (36^a); -üñ kimlerdür, -ından çıkar, -uñ mı var (36^b); -in görmüşüz, -keş-i aşkuz, olmaz (37^a); -ımız, eylemez, -ımız, istemez (37^b); nâz, kalmamış gitmiş, olmak istermiş (38^a); hulûs, olmakdan garaz, -dur o hat, -dan haz (38^b); vedâ (39^a); ber-taraf, olmaduñ (39^b); olduñ, gelmezsüñ (40^a); itdün, âlem giriftârüñ senüñ, -ımızuñ (40^b); , elümde degül, degül, degül (41^a); , -uñ ey bülbül, -ı

neyleyeyim (41^b); idelüm, -1 çekemem, -um (42^a); -dur dâğum, -umdur benüm, -um (42^b); -um (43^a); -dur suhanum (43^b); olsun olmasun, -1 kalmasun (44^a); -dan, -dan, -ın, -sun yürisün (44^b); neylersin, -in (45^a); nev-be-nev, eyle (45^b); -ına, olmuş yine, -a söyler söylese (46^a); tâze, -lere, -de, itmeğe (46^b); -dur endişesi, gibi, -i (47^a); -üñi, geldi görindi, olduğum kaldı, olduğum kaldı (47^b); şimdi, itdi, -1 yetmez mi (48^a); virdi, mümkün olmadı (48^b).

Divanda yer alan gazellerin önemli bir kısmı nazirelerden oluşmaktadır. Bu nazirelerin biri hariç diğerleri redifli şiirlerdir: “noldı sana” (30^b) redifli gazel ile “görmüşüz” (37^a) redifli gazel Nabî’ye; “bana” (30^b) redifli gazel Fehim’e; “olmuşdur” ve “-dür” redifli gazeller (33^b) Azim Çelebi’ye; “düşmüşdür” (33^b) ile “bîgânedür” (35^b) redifli gazeller Belîğ Efendi’ye; “var” (36^a) redifli gazel İsmetî’ye; “kimdür” (36^a) redifli gazel, Sabrî’ye; “kimlerledür” (36^b) redifli gazel Derviş Fasih’e; “olmaz” (37^a) redifli gazel Sırrî’ye; “istememez” (37^b) redifli gazel Yahya Efendi’ye; “kalmamış gitmiş” (38^a) redifli gazel Vuslatî’ye, bir gazel de Mantıkî’ye (45^a) nazire olarak yazılmışlardır. Mantıkî’ye yazılan nazire dışında, bu gazellerin nazire olduğu derkenarlarda belirtilmiştir.

Divanda yer alan gazelerde remel bahri daha çok kullanılmıştır. Gazellerin vezinlere göre sayısal dağılımı şu şekildedir:

Aruz Kalıbı	Şiir Sayısı
<i>(Hezec) mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün</i>	27
<i>(Remel) fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün</i>	25
<i>(Muzari) mef’ülü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün</i>	22
<i>(Remel) fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün</i>	16
<i>(Remel) fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün</i>	11
<i>(Müctes) mefâ’ilün fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün</i>	6
<i>(Hezec) mef’ülü mefâ’ilü mefâ’ilü fe’ülün</i>	4
<i>(Hafif) fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün</i>	2
<i>(Remel) fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün</i>	1
<i>(Muzari) mef’ülü fâ’ilâtün mef’ülü fâ’ilâtün</i>	1
<i>(Recez) müstef’ilün müstef’ilün müstef’ilün müstef’ilün</i>	1
<i>fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün</i>	1

2.2.8. Tarihler

Divanda 12 adet tarih yer almaktadır (48^b-50^a). Bu şiirlerin muhtevaları ve vezinleri şu şekildedir:

II. Mustafa’nın cülusuna 1106/1695 tarihli, *fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün* kalıbıyla yazılan 6 beyitlik bir manzume.

Abdullatif Çelebi'nin vefatına düşürmüş, iki beyitlik *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılan 1106/1695 tarihli bir manzume.

Kazasker Ahmed Efendi'nin vefatına, *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla yazılmış, 6 beyitlik bir manzume.

Nikatî'nin eşi olduğu tahmin edilen Ahmed Efendizde'nin kızı Nefise Hanım'ın vefatına düşürülen *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış 5 beyitlik bir manzume.

Hacı Ali Ağa Camiinin yapımına düşürülmüş 1119/1707-1708 tarihli *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılan 10 beyitlik bir manzume.

Mücellid Mahmud Çelebi'nin vefatına düşürülmüş, 1107/1695-1696 tarihli *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla yazılmış, 2 beyitlik bir manzume.

Kassam Kâtibi Yenibahçeli Seyyid Mustafa Efendi'nin vefatına noktalı harflerle düşürülmüş, 1103/1691-1692 tarihli *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* kalıbıyla yazılmış 2 beyitlik bir manzume.

Gazi Abdulgafur Bey'in vefatına noktalı harflerle düşürülmüş, 1109/1697-1698 tarihli *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış 2 beyitlik bir manzume.

Adem Çelebi'nin vefatına düşürülmüş, 1104/1692-1693 tarihli *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla yazılmış 2 beyitlik bir manzume.

Ayide Hatun'un vefatına noktalı harflerle düşürülmüş, 1110/1698-1699 *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla yazılmış 2 beyitlik bir manzume.

Nikatî'nin annesinin vefatına noktalı harflerle düşürülmüş, 1110/1698-1699 tarihli *müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilün mefâ'ilün* kalıbıyla yazılmış 2 beyitlik bir manzume.

Sekbanbaşı Haşımzade'nin 1110/1698-1699 senesindeki bir kavgada maktulen vefatına düşürülmüş *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* kalıbıyla yazılan 5 beyitlik bir manzume.

2.2.9. Rubaîler

Nikatî divanında Ahreb kalıplarıyla söylenmiş 18 adet rübaî yer almaktadır (50^a-52^b). On altıncı rübaîde üçüncü mısra eksiktir. Nikatî, rübaîlerinde daha ziyade aşk ve sevgili tasvirlerini konu edinmiştir.

2.2.10. Kıtalar

Divanda 5 adet kıta yer almaktadır (52^b). Birinci kıta *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*, ikinci kıta *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, üçüncü kıta *mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün*, dördüncü kıta *mef'âilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* ve beşinci kıta *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır.

2.2.11. Matla ve Müfredler

18 matla ve 8 müfred yer almaktadır (52^b-53^b). Bu beyitlerin vezne göre dağılımı şu şekildedir: *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* (2, 6, 9, 11, 13, 15, 17, 18, 20, 21, 24. beyitler); *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* (19, 22, 23, 26. beyitler), *mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün* (1, 8, 25. beyitler), *mef'âilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* (4, 5, 12. beyitler), *mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün* (7, 14. beyitler), *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* (10. beyit), *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* (16. beyit), *müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün* (3. beyit).

Sonuç

On yedinci yüzyıl şairlerinden Nikatî'nin adı Ali'dir. İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Kadılık ve kâtiplik görevlerinde bulunduğu bilinen şair 18. yüzyıl başında 1715 senesinde İstanbul'da vefat etmiş ve burada defnedilmiştir. Elde bulunan divanından, edebî kişiliğinin şekillenmesinde döneminin önde gelen şairlerinin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Fasih Ahmed Dede, Fehim-i Kadim, Valihî, Riyazî, Belîğ, Sırrî, İsmetî, Azim gibi şairlerin şiirlerine tahmis ve nazireler yazan Nikatî'nin özellikle bu dönemin en usta şairlerinden kabul edilen Nabî'den etkilendiği anlaşılmaktadır. Nikatî ile bu dönemde yaşayan İlmî mahlaslı şairin divanları karşılaştırıldığında birçok şiirin ortak olduğu görülür. Bu durum ya Nikatî'nin bazı gazellerini İlmî'den aldığını ya da şairin gençliğinde İlmî mahlasıyla yazdığı şiirlerini ihtiyarlığında mahlas değiştirip yeniden divanına dâhil ettiğini gösterir. İki şairin biyografisi dikkate alındığında ikinci ihtimal zayıf görünmektedir.

Nikatî, kendi şiirlerini, âşıkâne ve şühâne olarak nitelemiştir. Sakinâmesinde tasavvûfî anlatımlara yer veren şairin bütünüyle bu minvalde şiirler yazdığını söylemek mümkün değildir. Tek nüshası tespit edilebilen divanında üç mesnevi, on bir kaside, sekiz musammat, yüz on yedi gazel, on iki tarih manzumesi, on sekiz rubaî, beş kıta, on sekiz matla ve sekiz müfred yer almaktadır.

Kaynakça

- Abdulkadiroğlu, Abdulkerim (1995), *İsmail Belîğ, Nuhbetü'l-Âsâr li-zeyli Zübdetil-Eş'âr*, Ankara: AKM Yay.
- Açıkgöz, Namık (1990), *Riyazî Divanı'ndan Seçmeler*, Ankara: KB Yay.
- Ali Enver (2010), *Mevlevî Şairler-Semahane-i Edeb*, (haz. Tahir Hafizoğlu), İstanbul: İnsan Yay.
- Bilkan, Ali Fuat (1997), *Nabî Divanı*, Ankara: MEB Yay.
- Çapan, Pervin (2005), *Mustafa Safâyî Efendi, Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idü'l-Eş'âr) İnceleme-Metin-İndeks*, Ankara: AKM Yay.
- Çeçen, Mehmet Korkut (2010), *Sabrî Mehmed Şerîf Hayatı, Sanatı, Dîvanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelen, Ahmet (1994), *Kelim, Hayatı, Eserleri ve Divanının Tenkitli Metni*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

- Çetinkaya, Bekir (2003), *İlmî Divanı*, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Çıpan, Mustafa (1991), *Fasîh Ahmed Dede, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Dönmez, Abuzer (1999), *Âzîm Divanı (İnceleme-Metin)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Erdem, Sadık (1994), *Ramiz ve Adab-ı Zurafası*, Ankara: AKM Yay.
- Genç, İlhan (2000), *Esrar Dede, Tezkire-i Şuarâ-yı Mevlevîyye*, Ankara: AKM Yay.
- İnce, Adnan (2005), *Sâlim Efendi Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Ankara: AKM Yay.
- İpekten, Haluk (1974), *İsmeti Divanı*, Ankara: Beylan Matbaası.
- Kaya, Bilge (1991), *XVII. Yüzyıl Divan Şairi Mantıkî Ahmed Efendi ve Divançesi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurnaz, Cemal-Tatçı, Mustafa (2001), *Mehmed Nâil Tuman Tuhfe-i Nâilî-Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, Ankara: Bizim Büro Yay.
- Mehmet Süreyya (1996), *Sicill-i Osmânî*, Yayına Haz. Nuri Akbayan, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, İstanbul: TVY Yay.
- Ölmez, Ahmet (1996), *Behcetî Hüseyin Efendi, Divan*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Şemseddin Sami (1316), *Kâmûsu'l-A'lâm*, İstanbul.
- Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyi'u'l-Fuzalâ, Şeyhî'nin Şakâyk Zeyli*, (haz. Ramazan Ekinci), İstanbul: TYEKB Yay.
- Üzgör, Tahir (1991), *Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Ankara: AKM Yay.

Extended Abstract

Nikatî, whose real name is Ali, is one of the poets of the 17th century in which Classical Turkish poetry continued its development. The poet, who made his living as a judge and clerk, died in Istanbul during the Morea expedition in 1715. Although his biography is included in the tezkires, there is no information that he has a divan. As a result of the catalog searches, it was determined that a copy of the Nikatî Divan was registered in the Turkish Manuscripts of the Istanbul University Rare Works Library with the location number 894.35-1.

There is no detailed evaluation in the sources regarding the literary personality of Nikatî. Based on the Divan, which is the only work of the poet that can be determined, it can be said that some divan poets who are the representatives of the Sebk-i Hindî movement were influential in Nikatî's literary personality. Some of the poems in his divan consist of quintet, hexastich couplet and metaphor written in the poems of poets who lived in the same century. Ahmed Fasih Dede (year of death: 1699), Behçetî Hüseyin Efendi (year of death: 1683), Kelim-i Eyyubî (year of death: 1686-87), Riyazi (year of death: 1644), Şeyhülislam Yahya'nın (year of death: 1644), Nabî' (year of death: 1712), İsmetî (year of death: 1665), Ahmed Fasih (year of death: 1699), Azim Çelebî (year of death: 1712), Fehim-i Kadim (year of death: 1627), Sabri Mehmed Şerif (year of death: 1645), Mantıkî (year of death: 1635), Riyazî (year of death: 1644) Sırrî, Belîğ, Vuslatî and Valihi, are the names whom are influenced the poet. When comparing the divan of the poet with the pseudonym İlmî (year of death:?) and the Nikatî divan, some similarities and even many the same poems are encountered. Considering that Nikatî died in 1715, 60 years after İlmî completed his Divan, it is likely that Nikatî might have been influenced by İlmî. One possibility is that Nikatî arranged a divan with the pseudonym İlmî when he was young, and when he collected the poems he wrote with the pseudonym Nikatî by changing the pseudonym in his old age, he included some of his previous poems in this divan.

Apart from all these, Nikatî, like every other poet, praised his own poetry in various poems and especially in the honorary couplets of his odes, and presented an assertive appearance in the valley of poetry. In his ode with repeated voice "Suhanum", he likens his poem to the salt of the tables of the people, a flavor that gives taste to the mouths of his poets, great life for his friends, poison for his enemies, a torch for the groups walking on the path of guidance, the help of Allah and the fruit of the branch of skill. He used the following words, phrases and metaphors while describing his poetry in various parts of his divan; sūznâk, nazm-ı pākize, mazmûn-ı tâze, pāk-edâ, nazm-ı pāk, şî'r-i pāk-i tâze-mazmûn, gazel-i âb-dâr, neşve-yâb, latîf, nâzik, garîb-i mazmûn, ibâret-i dil-keş, şî'r-i tâze, nev-gazel, nev-be-nev nâzik gazel, nâzik gazel; kümeýt-i hâme-i çâbük-rev, rîze-i kand, nağmehâ-yı bülbül-i şîrîn-edâ, güher-i tab'-ı bülend-ahter, âb-ı hayât, dürr-i eş'âr, vird-i zebân, terâne, sihr. According to the poet who talks about his poetry in the form of sihr-âferîn, şâir-i mucize-gû, nâdire-pîrâ-yı fûnûn, tab'-ı Mesîh-âsâr, this ability was given to him as a blessing by God:

Nikatî describes his own poems as şûhâne and âşıkâne. Nikatî, who invoked a rhetoric in his odes and frequently appealed to the sake and demanded his right; also wrote a masnavi in the form of sâkînâme, which is one of the important verse types of Divan poetry. The poem, in which the concepts of mey, divan, love, lover and sweet are generally described with a mystical point of view, is the most voluminous poem in the divan with 165 couplets. Even if mysticism makes itself felt in some of his poems other than sâkînâme, it does not seem possible to say that Nikatî was a poet who said poetry in this manner. So much so that the poet could not remain indifferent to the prohibition in Istanbul at that time and sang an ode on this situation.

The only identifiable copy of the Nikatî Divan is registered in the Turkish Manuscripts of the Istanbul University Rare Works Library with call number 894.35-1. In the library records, the work was shown as belonging to another poet, Ahmed Nikatî, with the pseudonym Nikatî. Since there is no assignation record at the end of the copy, no information was obtained regarding the date and by whom it was copied. However, it is possible that this copy belongs to the author. There are three masnavi, eleven eulogies, eight musammats, one hundred and seventeen odes, twelve poems of history, eighteen rubaies, five continents, eighteen first couples and eight single couples in the Divan.

The poet praised Prophet, vizier Köprülü Hasan, the governor of Rumelia Hasan Pasha, Headman of Clerks Rami Mehmed, Shaykh al-islam Abu Saidzade Feyzullah Efendi, Damadzade Ahmed Efendi, Muhammed Çelebi and Ömer Efendi in his praises. The number of couplets of odes varies between 5 and 9. Most of these odes are written in five couplets according to tradition. 23 letters from the Arabic alphabet were used as rhyme in the Divan. There are repeated voice in 100 of 117 odes in his Divan. Most of the odes in the Divan are made up of metaphors. All but one of these metaphor are poems with repeated voice: Those were poeticized as metaphor; ode with repeated voice “noldı sana” along with “görmüşüz” to Nabî; ode with repeated voice “bana” to Fehim; ode with repeated voice “olmuşdur” and “-dür” to Azim Çelebi; ode with repeated voice “düşmüşdür” and “bîgânedür” to Belîğ Efendi; ode with repeated voice “var” to İsmetî; ode with repeated voice “kimdür” to Sabrî; ode with repeated voice “kimlerledür” to Derviş Fasih; ode with repeated voice “olmaz” to Sırrî; ode with repeated voice “istememez” to Yahya Efendi; ode with repeated voice “kalmamış gitmiş” to Vuslatî and even an ode to Mantıkî.